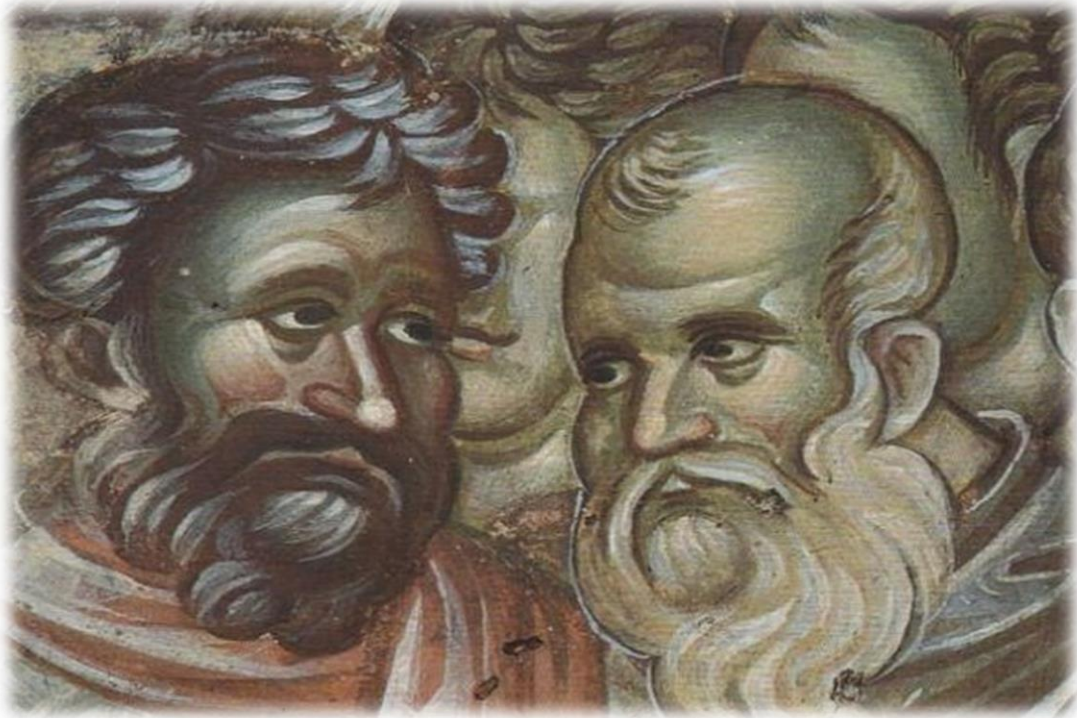

Η οντολογία του προσώπου στην εποχή των Πατέρων της Εκκλησίας.

Γράφει ο Νικόλαος Παπαϊωάννου, κάτοχος μάστερ θεολογίας.

Η έννοια του προσώπου, σύμφωνα με τον Τερέζη^[1], κατέχει κομβική σημασία στο πλαίσιο της ορθόδοξης αντίληψης για τον άνθρωπο, όπως αναφέραμε προηγούμενα,. Το πρόσωπο θα μπορούσε να οριστεί γενικά ως μια συγκεκριμένη ανθρώπινη παρουσία, η οποία βρίσκεται σε μια ειδικού τύπου υπαρξιακή κατάσταση, δεν πρόκειται για ένα υπερβατολογικό υποκείμενο, ανεξάρτητα από τον χρόνο και τον χώρο, μπορεί να κατέχει συγκεκριμένα και ανεπανάληπτα χαρακτηριστικά, τα οποία όμως δεν λειτουργούν ανασταλτικά στη σχέση του με τα υπόλοιπα πρόσωπα.

Η εισαγωγή της έννοιας του προσώπου στην χριστιανική θεολογία οφείλεται στους Πατέρες της Εκκλησίας και ιδιαίτερα στους Καππαδόκες Πατέρες. Όπως παρατηρεί ο Ζηζιούλας «το πρόσωπον ως έννοια και ως βίωμα είναι γέννημα θρέμμα της Πατερικής Θεολογίας. Χωρίς αυτήν δεν είναι δυνατόν να κατανοηθεί ούτε να δικαιωθεί το βαθύτατο περιεχόμενο τους»^[2] και ίσως η έννοια του προσώπου να αποτελεί τη μεγαλύτερη χριστιανική συμβολή στη φιλοσοφία^[3].

Ο χριστιανισμός σε μια δημιουργική συνάντηση και αλληλεπίδραση με την αρχαία ελληνική φιλοσοφία και ιδιαίτερα με το κορυφαίο ίσως ρεύμα της αρχαίας Ελληνικής φιλοσοφίας, τον Νεοπλατωνισμό, [4] μπόρεσε τον Δ' αιώνα με την συμβολή των Καππαδοκών Πατέρων να υπερβεί τον σκόπελο καίριων ερωτημάτων περί της φύσεως του Θεού. Όπως επισημαίνει ο Ζηζιούλας, η αρχαία ελληνική φιλοσοφία «είναι α-προσωπική εις την ουσίαν της» [5], αφού τόσο ο Πλάτωνας όσο και ο Αριστοτέλης αδυνατούν να συνθέσουν τις έννοιες άτομο και ουσία.

Κατά την Πλατωνική σκέψη κάθε τι το ατομικό και συγκεκριμένο απορροφάται από την αφηρημένη ιδέα, ενώ στη φιλοσοφία του Αριστοτέλη, η αντίληψη περί ατομικού και συγκεκριμένου, η οποία θα μπορούσε να αποτελέσει την βάση για την έννοια του προσώπου αδυνατεί να προσδώσει αιωνιότητα στη σχέση προσώπου και ουσίας του ανθρώπου [6]. Έτσι για τον Πλάτωνα, το πρόσωπο είναι οντολογικά αδύνατο, αφού το είναι του ανθρώπου δεν συνδέεται με τον συγκεκριμένο ατομικό άνθρωπο, αλλά μπορεί να συνδεθεί και με άλλο άτομο (μετενσωμάτωση) για δε τον Αριστοτέλη το πρόσωπο είναι οντολογικά αδύνατο, γιατί η σύνδεση μεταξύ ατόμου και είναι διαρκεί όσο διαρκεί η ψυχοσωματική του σύνθεση, αφού ο θάνατος καταλύει την συγκεκριμένη ατομικότητα [7].

Τα ερωτήματα που προέκυψαν από την συνάντηση της αρχαίας ελληνικής σκέψης και χριστιανισμού και τα οποία ο Ζηζιούλας αποκαλεί «ελληνικού τύπου» [8], γιατί ένας εβραίος δεν θα τα έθετε παρά μόνο ένας Έλληνας, αφορούν στη φύση του Θεού και στην ταύτιση του με τα τρία πρόσωπα, τον Πατέρα, τον Υιό και το Άγιο Πνεύμα. Πώς είναι δυνατόν να αποδεχτεί κάποιος την Τριαδικότητα του Θεού χωρίς να αμφισβητήσει την μονοθεΐα;

Στο πλαίσιο αυτό «αρκετές τριαδολογικές αιρέσεις θα προσπαθήσουν να εκφράσουν την πίστη στην Αγία Τριάδα ως ταυτότητα του ενός και μοναδικού προσώπου» [9]. Όροι όπως πρόσωπο, ουσία, υπόσταση, οι οποίοι προήλθαν από την αρχαία ελληνική φιλοσοφία άρχισαν να απόκτούν θεολογικό περιεχόμενο, όμως η ερμηνεία τους και η προσπάθεια

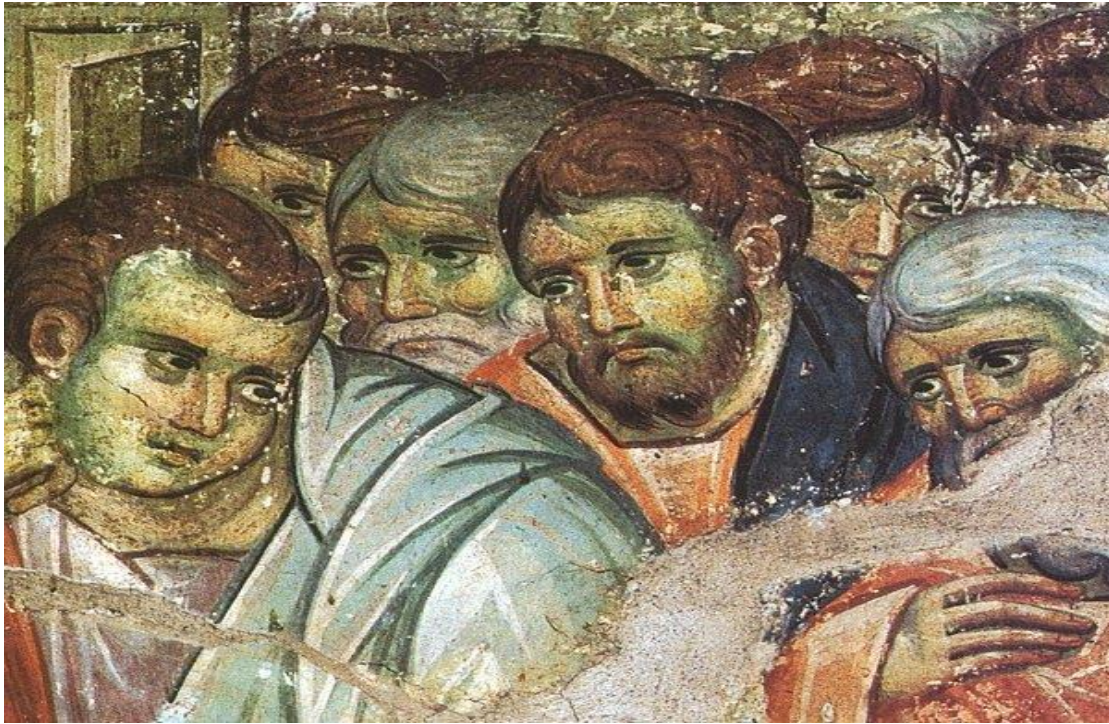
ένταξης και απόδοσης τους στο θεολογικό πλαίσιο του χριστιανισμού οδηγούσαν συχνά σε παρανοήσεις και λογικά αδιέξοδα.

Η εννοιολογική αυτή σύγχυση, η οποία οδήγησε σε εντάσεις και έριδες κατά τη διάρκεια των πρώτων αιώνων του χριστιανισμού αποσαφηνίστηκε με τη συμβολή των Ελλήνων Πατέρων και ιδιαίτερα των Καππαδοκών Θεολόγων. Ενώ μέχρι την εποχή των Καππαδοκών Πατέρων οι όροι ουσία και υπόσταση ταυτίζονταν, όπως και στην ελληνική σκέψη[10], οι Καππαδόκες καινοτόμησαν διαχωρίζοντας τις έννοιες αυτές. Ταυτόχρονα, η υπόσταση ταυτίζεται με το πρόσωπο, έναν όρο με σαφές οντολογικό περιεχόμενο, ο οποίος αν και προέρχεται από την αρχαιοελληνική γραμματεία όπου συχνά ταυτίζεται με κάτι το επίπλαστο, όπως το προσωπίο (μάσκα) στο αρχαίο ελληνικό θέατρο[11], με την παρέμβαση των Καππαδοκών Πατέρων[12] εκφράζει με ρηξικέλευθο τρόπο την ιδιαίτερη προσωπική ύπαρξη και ταυτότητα του Θεού.

Το πρόσωπο πλέον δεν αποτελεί επίθεμα του όντος, δηλαδή προσωπίο και τα όντα δεν ανάγουν πλέον το είναι τους στο είναι καθ' αυτό, αλλά στο πρόσωπο το οποίο είναι το συστατικό των όντων[13]. Όπως επισημαίνει ο Γιαγκόζογλου[14], η ιδιαίτερη προσωπική ύπαρξη του Θεού συνίσταται στο γεγονός ότι είναι ένας ως προς την ουσία και Τριαδικός ως προς τα πρόσωπα ή υποστάσεις, τα οποία δεν είναι προσωπία ή εκδοχές της ουσίας, αλλά υποδηλώνουν την ιδιαίτερη ύπαρξη και ετερότητα.

Σε αντίθεση με την ιδέα που διαμορφώθηκε από τη Δυτική Θεολογία περί προτεραιότητας της Θείας ουσίας, η οποία αποτελεί την οντολογική αρχή του Θεού, οι Καππαδόκες Πατέρες εντοπίζουν την οντολογική αρχή ή αιτία της Τριαδικότητας του Θεού όχι στην μία ουσία, αλλά στην υπόσταση, στο πρόσωπο του Πατέρα[15]. Το πρόσωπο παρά το γεγονός ότι υποδηλώνει μια ιδιαίτερη ταυτότητα στο πλαίσιο της Αγίας Τριάδος συνιστά ένα υπαρκτικό γεγονός ελευθερίας και συγχρόνως σχέσης, δεν μπορεί δηλαδή να υπάρξει μόνο του παρά μόνο σε σχέση και κοινωνία με τα άλλα πρόσωπα ή υποστάσεις.[16] Σύμφωνα με τους Καππαδόκες Πατέρες, ο Θεός δεν είναι η μία ουσία, αλλά ο Πατέρας, ο οποίος γεννά τον Υιό και από τον οποίο εκπορεύεται το Άγιο Πνεύμα, αυτό σημαίνει ότι «ο Θεός, ως Πατήρ και όχι ως “ουσία”, με το να “είναι” διαρκώς επιβεβαιώνει

την ελευθέραν θέλησίν του να υπάρχει, και τη διαβεβαίωση αυτή συνιστά ακριβώς η Τριαδική του ύπαρξις: Ο Πατήρ από αγάπη -δηλαδή ελεύθερα- γεννά τον Υιό και εκπορεύει το Πνεύμα,...δηλαδή η ουσία δεν υπάρχει ποτέ “γυμνή”, δηλαδή χωρίς υπόσταση, χωρίς “τρόπον υπάρξεως”» [\[17\]](#).

Σύμφωνα με τον Γιαγκάζογλου [\[18\]](#) αυτή η ερμηνευτική προσέγγιση στον τρόπο ύπαρξης του Θεού, ο οποίος δεν συνιστά ένα υπέρτατο Ον που γίνεται αντιληπτό αντικειμενικά από τις ιδιότητες του, αλλά προσωπική ζωή, η οποία αποκαλύπτεται ελεύθερα από το πλέγμα των σχέσεων του, λειτουργεί αποκαλυπτικά για την ίδια τη ζωή και την ύπαρξη του ανθρώπου. Όμως για τον άνθρωπο, το πρόσωπο δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί ως ανθρωπιστική η ενδοκοσμική πραγματικότητα, αφού έρχεται σε αντίθεση με την κτιστότητα του, λόγω του ότι το πρόσωπο ως οντολογική ελευθερία πρέπει να μη δεσμεύεται από οποιαδήποτε δεδομένα, όπως αυτό της ύπαρξης του, δηλαδή πρέπει να είναι άκτιστο και άκτιστος είναι μόνο ο Θεός, συνεπώς αν δεν υπάρχει Θεός δεν μπορεί να υπάρξει και πρόσωπο [\[19\]](#).

Την λύση σε αυτήν την αντινομία έδωσαν οι Καππαδόκες Πατέρες σημειώνοντας ότι η οντολογική ελευθερία του Θεού δεν απορρέει από την φύση Του, αλλά από τον τρόπο ύπαρξής του ως Θείας φύσης, δηλαδή το είναι του Θεού ταυτίζεται με ένα γεγονός, κοινωνίας ως προϊόν

ελευθερίας με αγαπητική διάθεση υπερβαίνοντας την οντολογική αναγκαιότητα[20]. Συνεπώς η φράση «ο Θεός αγάπη εστί»[21] υποδηλώνει τον τρόπο ύπαρξης του Θεού ως κοινωνία προσώπων, η οποία δεν υπόκειται εις την αναγκαιότητα της φύσης ή ουσίας[22]. Και αυτή η κοινωνία προσώπων υποδηλώνει ότι το πρόσωπο είναι μοναδικό και ανεπανάληπτο σε αντίθεση με το άτομο, η ύπαρξη του οποίου κορυφώνεται με τον θάνατο.

Η βιολογική υπόσταση του ατόμου, χρήσιμη για την αναπαραγωγή του είδους δεν βοηθά στην υπέρβαση της οντολογικής αναγκαιότητας. Σύμφωνα με του Καππαδόκες Πατέρες, «ο άνθρωπος ως βιολογική υπόσταση είναι από καταβολής μια τραγική οντότητα. Γεννάται από ένα γεγονός εκστατικό“ τον έρωτα”, αλλά το γεγονός αυτό είναι συνυφασμένο με μια φυσική αναγκαιότητα, χωρίς δηλαδή οντολογική ελευθερία»[23].

Η υπέρβαση της οντολογικής αναγκαιότητας προϋποθέτει τη σύσταση μιας οντολογικής πραγματικότητας που δεν δεσμεύεται από την κτιστότητα και την οποία οι Καππαδόκες Πατέρες διακρίνουν στην υποστατική ένωση των δύο φύσεων του Χριστού, της Θείας και της ανθρώπινης έτσι χάρη στο Χριστό, ο άνθρωπος μπορεί να υπάρξει ως πρόσωπο, όχι στο πλαίσιο της βιολογικής του φύσης, αλλά βάση μιας σχέσης με το Θεό, αλλά και τον συνάνθρωπο, η οποία ομοιάζει με αυτή που από αγάπη και ελεύθερα έχει ο Υιός με τον Πατέρα και η οποία συνιστά την ουσία του Βαπτίσματος[24].

Ως πρόσωπο ο άνθρωπος, ο οποίος συγκεφαλαιώνει την ανθρώπινη φύση μπορεί να εικονίζει το μυστήριο του Τριαδικού Θεού και την εν Χριστώ ανάπλαση και ανακαίνιση του επιπλέον δεν συνιστά εικόνα του Τριαδικού Θεού ως σκεπτόμενο υποκείμενο ή μεμονωμένο άτομο, αλλά ως κοινωνία και σχέση ανθρώπων[25]. Τέλος, το «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση» του Θεού αποτελεί θεμελιώδες κλειδί για τις ανθρωπολογικές συνέπειες της οντολογίας του προσώπου[26].

Παραπομπές:

[1] Χρήστος Τερέζης, (2002), ό.π. σ. 26.

[2] Ιωάννης Ζηζιούλας, (2010), (2021 Απριλίου 14), «Άπό τό προσωπεΐον είς τό πρόσωπον: Ἡ συμβολή τῆς πατερικῆς θεολογίας είς τήν ἔννοιαν τοῦ προσώπου», Αντίφωνο, Ανακτήθηκε από: <https://antifono.gr/από-τό-προσωπεΐο-στο-πρόσωπο/> σ. 290.

[3] Γεώργιος Φλωρόφσκυ, «Θέματα ορθοδόξου θεολογίας», Αθήνα: Εκδόσεις Άρτος Ζωής, 1999, σ. 154.

[4] Ηλίας Τεμπέλης, Χρήστος Τερέζης, (2008), ό.π. σ. 250.

[5] Ιωάννης Ζηζιούλας, (2010), ό.π. σ. 287.

[6] Ιωάννης Ζηζιούλας, (2010), ό.π. σ. 288.

[7] Ιωάννης Ζηζιούλας, (2010), ό.π. σ. 288.

[8] Ιωάννης Ζηζιούλας, (2003), (2021 Απριλίου 14), «Γ' Περί Θεού. Ι. Οι βιβλικές προϋποθέσεις», στο «Μαθήματα Χριστιανικής Δογματικής», Ανακτήθηκε από: <http://www.oodegr.com/oode/dogmat1/doc/theos1.htm>.

[9] Σταύρος Γιαγκάζογλου, (2016), ό.π. σ. 245.

[10] Σταύρος Γιαγκάζογλου, (2016), ό.π. σ. 247.

[11] Ιωάννης Ζηζιούλας, (2010), (2021 Απριλίου 14), «Άπό τό προσωπεΐον είς τό πρόσωπον: Ἡ συμβολή τῆς πατερικῆς θεολογίας είς τήν ἔννοιαν τοῦ προσώπου», Αντίφωνο, Ανακτήθηκε από: <https://antifono.gr/από-τό-προσωπεΐο-στο-πρόσωπο/> σ. 291 [Όπως παρατηρεΐ ο Ζηζιούλας, το θέατρο είναι ο χώρος όπου ο άνθρωπος επιχειρεΐ να γίνει πρόσωπο, να αντισταθει στην αναγκαιότητα του αρμονικού κόσμου όπως γινόταν αντιληπτός από τους αρχαίους Έλληνες. Όμως στο τέλος αντιλαμβάνεται ότι η ελευθερία του αυτή είναι περιορισμένη και συνεπώς το πρόσωπό του δεν είναι τίποτα περισσότερο από ένα προσωπεΐο χωρίς οντολογικό περιεχόμενο].

[12] Οι Καππαδόκες Πατέρες (4^{ος} αιώνας μ.Χ.) Μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος Ναζιανζηνός και Γρηγόριος Νύσσης εκτός από χριστιανική παιδεία έλαβαν και ελληνική με βαθειά γνώση της ελληνικής γραμματεΐας.

[13] Ιωάννης Ζηζιούλας, (2010), ό.π. σ. 297.

[14] Σταύρος Γιαγκάζογλου, (2016), ό.π. σ. 247.

[15] Ιωάννης Ζηζιούλας, (2010), ό.π. σ. 299.

[16] Σταύρος Γιαγκάζογλου, (2016), ό.π. σ. 248.

[17] Ιωάννης Ζηζιούλας, (2010), ό.π. σ. 299.

[18] Σταύρος Γιαγκάζογλου, (2016), ό.π. σ. 249.

[19] Ιωάννης Ζηζιούλας, (2010), ό.π. σ. 301.

[20] Ιωάννης Ζηζιούλας, (2010), ό.π. σ. 303.

[21] Α' Ιωάν. 4:16.

[22] Ιωάννης Ζηζιούλας, (2010), ό.π. σ. 304.

[23] Ιωάννης Ζηζιούλας, (2010), ό.π. σ. 311.

[24] Ιωάννης Ζηζιούλας, (2010), ό.π. σ. 314.

[25] Σταύρος Γιαγκάζογλου, «Μαθήματα Δογματικής Θεολογίας», Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος, 2021, σ. 195.

[26] Σταύρος Γιαγκάζογλου, «Κοινωνία Εσχάτων», Αθήνα: Εκδόσεις Ίνδικτος, 2016, σ. 250.

Πηγή : <https://www.pemptousia.gr/>